

БАГАТО РОКІВ МАНДРУВАВ Я СВІТАМИ, ПОКИ ЗБАГНУВ, ЩО ТАКЕ ЛЮБОВ, ДОЛЯ І ЖИТТЄВИЙ ВИБІР, ТА НАЙГОЛОВНІШЕ ЗРОЗУМІВ ТІЄЇ МИТІ, КОЛИ МЕНЕ БИЛИ, ПРИПНУВШИ ЛАНЦЮГАМИ ДО СТІНИ. МІЙ РОЗУМ ВОЛАВ ОД БОЛЮ, ТА Я УСВІДОМАЮВАВ, ЩО НАВІТЬ У ЦЬОМУ РОЗІПНУТОМУ Й БЕЗПОРАДНОМУ СТАНІ ДУХ МІЙ ВІЛЬНИЙ — Я МОЖУ НЕНАВИДІТИ СВОЇХ КАТІВ АБО ПРОБАЧИТИ ЇМ. ВІДНОСНА СВОБОДА, СКАЖЕТЕ ВИ, ТА КОЛИ ТИ ВІДЧУВАЄШ ТІЛЬКИ ПРИПЛИВИ І ВІДПЛИВИ БОЛЮ, ВОНА ВІДКРИВАЄ ПЕРЕД ТОБОЮ ЦІЛИЙ УСЕСВІТ МОЖЛИВОСТЕЙ. І ВИБІР ПОМІЖ НЕНАВИСТЮ І ПРОЩЕННЯМ МОЖЕ СТАТИ ІСТОРІЄЮ ТВОГО ЖИТТЯ.

У МОЄМУ ВИПАДКУ ЦЕ ДОВГА ІСТОРІЯ, ПОВНА ЛЮДЕЙ І ПОДІЙ. Я БУВ РЕВОЛЮЦІОНЕРОМ, ЩО РОЗГУБИВ СВОЇ ІДЕАЛИ В НАРКОТИЧНОМУ ТУМАНІ, ФІЛОСОФОМ, ЩО ВТРАТИВ САМОГО СЕБЕ В СВІТІ ЗЛОЧИННОСТІ, Й ПОЕТОМ, ЩО ЗМАРНУВАВ СВІЙ ДАР У В'ЯЗНИЦІ СУВОРОГО РЕЖИМУ. Я ВТІК ІЗ ЦІЄЇ В'ЯЗНИЦІ, ПЕРЕЛІЗШИ СТІНУ ПОМІЖ ДВОМА КУЛЕМЕТНИМИ ВЕЖАМИ, І СТАВ НАЙПОПУЛЯРНІШОЮ В КРАЇНІ ЛЮДИНОЮ — НІ З КИМ НЕ ШУКАЛИ ЗУСТРІЧІ ТАК НАПОЛЕГЛИВО, ЯК ЗІ МНОЮ. УСПІХ ПЕРЕНІС МЕНЕ НА КРАЙ СВІТУ, ДО ІНДІЇ, ДЕ Я ВСТУПИВ ДО ЛАВ БОМБЕЙСЬКОЇ МАФІЇ. Я БУВ ТОРГОВЦЕМ ЗБРОЄЮ, КОНТРАБАНДИСТОМ І ФАЛЬШИВОМОНЕТНИКОМ. МЕНЕ ЗАКОВУВАЛИ В КАЙДАНИ НА ТРЬОХ КОНТИНЕНТАХ, НЕОДНОРАЗОВО Я БУВ ПОРАНЕНИЙ І ВМИРАВ З ГОЛОДУ. Я ПОБУВАВ НА ВІЙНІ Й ІШОВ У АТАКУ ПІД ВОРОЖИМ ВОГНЕМ. І ВЦІЛІВ, ТОДІ ЯК ЛЮДИ НАВКОЛО МЕНЕ ГИНУЛИ. ЗДЕБІЛЬШОГО ВОНИ БУЛИ КРАЩІ ЗА МЕНЕ, ПРОСТО ЖИТТЯ ЗІЙШЛО НА МАНІВЦІ Й, ЗІТКНУВШИСЬ НА ОДНОМУ З КРУТИХ ПОВОРОТІВ З ЧИЄЮСЬ НЕНАВИСТЮ, ЛЮБОВ'Ю ЧИ БАЙДУЖІСТЮ, ПОЛЕТІЛО ПІД ТРИ ЧОРТИ. ДУЖЕ БАГАТО ЛЮДЕЙ МЕНІ ДОВЕЛОСЯ ПОХОВАТИ, І ГІРКОТА ЇХНЬОГО ЖИТТЯ ЗЛИЛАСЯ З МОЄЮ ГІРКОТЮ.

АЛЕ РОЗПОЧИНАЄТЬСЯ МОЯ ІСТОРІЯ НЕ З НИХ, І НЕ З МАФІЇ, А З МОГО ПЕРШОГО ДНЯ В БОМБЕЇ. ДОЛЯ ЗАКИНУЛА МЕНЕ ТУДИ, ВТЯГНУВШИ В СВОЮ ГРУ. СКЛАЛОСЯ ВСЕ ДЛЯ МЕНЕ ВДАЛО: МЕНІ ВИПАЛА ЗУСТРІЧ ІЗ КАРЛОЮ СААРАНЕН. ВАРТО БУЛО МЕНІ ЗАЗИРНУТИ В ЇЇ ЗЕЛЕНІ ОЧІ — І Я ВІДРАЗУ ПІШОВ ВА-БАНК, ПРИЙНЯВШИ ВСІ УМОВИ. ТОЖ МОЯ ІСТОРІЯ, ЯК І ВСЕ ІНШЕ В ЦЬОМУ ЖИТТІ, ПОЧИНАЄТЬСЯ З ЖІНКИ, З НОВОГО МІСТА І З ГРІБКИ ТАЛАНУ.

Перше, на що я звернув увагу в Бомбеї,— незвичний запах. Я відчув його вже в переході від літака до будівлі аеропорту — цей запах був приємний, він збадьорив мене, коли я, вирвавшись на свободу, знову ступив у великий світ, проте він був мені не знайомий. Тепер я знаю, що це солодкий і тривожний запах надії, котра знищує ненависть, і водночас ядучий і кислий дух жадоби, котра знищує любов. Це запах богів і демонів, зруйнованих імперій і нових цивілізацій. Це блакитний запах морського бризу, що відчувається в будь-якій точці міста на сімох островах, і криваво-металевий запах машин. Це запах марноти і супокою, дух життєдіяльності шістдесятьох мільйонів істот, понад половина яких — людські істоти і щурі. Це запах любові й розбитих сердець, боротьби за виживання і жорстоких поразок, що гартують нашу мужність. Це запах десятка тисяч ресторанів, п'ятьох тисяч храмів, могильників, церков і мечетей, а також сотень базарів, де торгують парфумами, прянощами, пахощами і квітами. Карла назвала його найгіршим з найчарівніших ароматів, і вона мала рацію, як і завжди в своїх оцінках. І тепер, хай коли б я приїхав у Бомбеї, перш за все я відчуваю цей запах — він вітає мене і каже, що я повернувся додому.

Друге, що відразу ж діалося взнаки,— спекота. Вже за п'ять хвилин після кондиційованої прохолоди авіасалону я раптом відчув, що одяг прилип до тіла. Серце калатало, відбиваючи атаки незнайомого клімату. Кожен подих був маленькою перемогою організму в запеклій сутичці. Згодом я переконався, що цей тропічний піт не полишає тебе ні вдень, ні вночі, тому що він породжений вогною спекою. Задушлива вологість перетворює всіх нас на амфібій; у Бомбеї ти вдихаєш разом з повітрям вологу і поступово звикаєш так жити, і навіть знаходиш у цьому задоволення — або виїжджаєш звідси.

І нарешті, люди. Асамці, джати і панджабці; уродженці Раджастану, Бенгалії і Таміл-Наду, Пушкара, Кочі й Конарака; каста воїнів, браміні й недоторканні; індуси, мусульмани, християни, буддисти, парси, джайни, анімісти; світошкірі та смагляві, з зеленими, золотисто-карими або чорними очима,— всі обличчя і всі форми цього ні на що не схожого розмаїття, цієї незрівнянної краси, що зветься Індією.

Деякі мільйони бомбеїців плюс мільйон приїжджих. Двоє найкращих друзів контрабандиста — мул і верблюд. Мули допомагають йому переправити товар з країни в країну в обхід митних кордонів.

Верблюди — простодушні мандрівники. Людина з фальшивим паспортом втирається в їхнє товариство, і вони без зайвого галасу перевозять її, порушуючи кордон і самі того не підозрюючи.

Тоді все це було мені ще не відоме. Тонкощі контрабандного промислу я засвоїв значно пізніше. В той перший приїзд до Індії я діяв інстинктивно, і єдиною контрабандою, яку я перевозив, був я сам, моя тендітна свобода. У мене був фальшивий новозеландський паспорт, в якому замість фотографії колишнього власника була вклеєна моя світлина. Я виконав цю операцію самостійно і небездоганно. Рядову перевірку паспорт повинен був витримати, але якби у митників виникли підозри і вони зв'язалися з посольством Нової Зеландії, підробка дуже швидко розкрилася б. Тому відразу по вильоту з Окленда я почав шукати в літаку групу туристів і виявив товариство студентів, що вже не вперше летіли цим рейсом. Розпитуючи їх про Індію, я зав'язав з ними знайомство і до митного контролю в аеропорту пішов з ними. Індійці подумали, що я належу до цієї розкріпаченої і нехитрої братії, і обмежилися поверховим оглядом.

Уже самотою я вийшов з будівлі аеропорту, і на мене тут-таки накинuloся пекуче сонце. Відчуття свободи п'янило: ще одна стіна подолана, ще одна межа позаду, я можу йти, куди мені заманеться. Минуло вже два роки після моєї втечі, але життя оголошеного поза законом — безперервна втеча і вдень, і вночі. І хоча я не почувався по-справжньому вільним, я з надією і боязким збудженням чекав зустрічі з новою країною, де житиму з новим паспортом, набуваючи нових тривожних складок під сірими очима на своєму молодому обличчі. Я стояв на пішохідній доріжці під перекинутою блакитною чашею розпеченого бомбейського неба, і серце моє було чисте й переповнене надіями, мов світанок на Малабарському узбережжі*.

— Сер! Сер! — почувся голос позад мене.

Хтось ухопив мене за руку. Я зупинився. Всі мої м'язи напружилися, але я погамував страх.

Тільки не бігти. Тільки не піддаватися паніці.

Я обернувся.

Переді мною стояв маленький чоловічок у брунатній уніформі, тримаючи в руках мою гітару. Він був не просто маленький, а крихітний, справжній карлик з перелякано-безневинним виразом обличчя, ніби в недоумка якого.

* Південна частина західного узбережжя півострова Індостан.

— Ваша музика, сер. Ви загубили свою музику, ні?

Либонь, я забув її біля «каруселі», де отримував багаж. Але звідки цей чоловічок дізнався, що гітара моя? Коли я полегшено усміхнувся, він усміхнувся мені у відповідь з тією безпосередністю, якої ми зазвичай уникаємо, щоб не здаватися простаками. Він віддав мені гітару, і я помітив, що між пальцями у нього перетинки, немов у качки. Я витягнув з кишені декілька банкнот і простягнув йому, але він незграбно позадкував від мене на своїх дебелих ногах.

— Гроші — ні. Ми тут повинні допомагати. Ласкаво просимо до Індії,— вимовив він і задріботів геть, загубившись у юрмі.

Я купив квиток до центру в кондуктора Ветеранської автобусної лінії. За кермом сидів відставний військовослужбовець. Побачивши, з якою легкістю злітають на дах мій наплічник і саквож, я вирішив залишити гітару при собі. Я влаштувався на задній лавці поряд з двома туристами. Автобус швидко наповнювався місцевими мешканцями і приїжджими, здебільшого молоддю, котра не мала грошей на таксі.

Коли салон був майже повний, водій обернувся, окинув нас грізним поглядом, чвиркнув крізь відчинені двері струменем яскраво-червоного соку плодів бетелевої пальми й оголосив, що ми рушаємо:

— *Тгик гайн, чало* *!

Двигун заревів, шестерні зі скреготом зчепилися, і ми зі страшенною швидкістю рвонули вперед крізь натовп носіїв і пішоходів, які шарахалися убік, в останню секунду випурхуючи з-під коліс автобуса. Наш кондуктор, що їхав на підніжці, поливав їх при цьому добірною лайкою.

Спершу в місто веда широка сучасна магістраль, обсаджена деревами і кущами. Це нагадувало охайний чепурний пейзаж навколо міжнародного аеропорта в моєму рідному Мельбурні. Заколисаний цією схожістю, я був приголомшений, коли дорога раптово звузилася,— можна було подумати, що цей контраст задумали зумисно для того, щоб уразити приїжджого. Декілька смуг руху злилися в одну, дерева зникли, і замість них обабіч дороги з'явилися нетрища — мені аж не добре стало, коли я їх угледів. Цілі акри нетрищ тяглися вдалину хвилястими чорно-коричневими дюнами, зникаючи на обрії в гарячому мареві. Жалюгідні халупи були споруджені з бамбукових тичок, очеретяних рожок, обрізків пластмаси, паперу, ганчір'я. Вони тулилися одна

* Гаразд, ідьмо (*хінді*).

до одної; подекуди між ними звивалися вузькі проходи. На всьому просторі, що розкинувся перед нами, не було видно жодної споруди понад людський зріст.

Здавалося неймовірним, що сучасний аеропорт з наговпом забезпечених туристів розташований всього за декілька кілометрів од цього притулку розбитих і розвіяних за вітром сподівань. Перше, що спало мені на думку: десь була страшенна катастрофа, і це табір, у якому втікачі знайшли тимчасовий притулок. За місяць по тому я зрозумів, що жителів нетрищ і справді можна вважати втікачами — їх зігнали сюди з їхніх сіл убогість, голод, масові вбивства. Щотижня в місто прибували п'ять тисяч утікачів, і так було тиждень у тиждень, рік у рік.

Автобус котився повз ті халупи, сотні сіромах ставали тисячами, тисячі — десятками тисяч, і мене аж тіпало. Я соромився свого здоров'я, своїх грошей. Якщо ви в принципі здатні відчувати такі речі, то перше несподіване зіткнення зі знедоленими буде для вас болісне, як звинувачення. Я грабував банки і промишляв наркотиками, тюремники били мене так, що кістки тріщали. В мене неодноразово всаджували ножа, й у відповідь я робив те саме. Я втік із в'язниці, перелізши високу стіну в найвиднішому місці. І все-таки це море людського страждання, що тяглося до самісінького обрію, різонуло мене по очах. Я немов напорвся на ножа.

Почуття сорому і провини пекло мене дедалі дужче, я аж кулаки стискав. «Що це за уряд,— думав я,— що це за система, яка допускає таке?»

А нетрища знай тягнулися і тягнулися обабіч дороги; зрідка впадали в око пишні контори й офіси, а також обшарпані багатоквартирні будинки, заселені тими, хто був трохи багатший. А за ними знову тягнулися нетрища, і їхній вигляд позбавив мене будь-якої пошани до цієї країни. Я з якимсь трепетом почав спостерігати за людьми, що жили в цих руїнах. Ось нахилилася жінка, щоб зачесати вперед чорне пасмо волосся. Ще одна купала дітей у мідній мисці. Чоловік вів трьох кіз з червоними стрічками, прив'язаними до нашійників. Хтось голився перед надколотим люстерком. Всюди гралися діти. Люди тягнули відра з водою, ремонтували якусь халупу. І всі вони усміхалися і реготали.

Автобус зупинився, і коло мого вікна з хатини вийшов чоловік. Це був європесць, білий, як і туристи в нашому автобусі, тільки весь його одяг складався з клаптя полотна, обгорнутого довкола торсу.

Чоловік потягнувся, позіхнув і почухав свій голий живіт. Від нього віяло просто-таки коров'ячою безтурботністю. Я позаздрив його супокію і тим усмішкам, якими його вітав гурт людей, що прямували до дороги.

Автобус рушив, і чоловік лишився позаду. Але зустріч з ним змінила моє сприйняття того світу. Він був таким самим іноземцем, як і я, і це дозволило мені уявити самого себе в цім середовищі. Те, що здавалося мені чужим і дивним, раптом стало реальним, цілком можливим і навіть захопливим.

Тепер я бачив, які працьовиті ці люди, скільки старання й енергії вкладають у свою роботу. Скрізь було чисто: підлоги без єдиної плямочки, блискучий металевий посуд, складений охайними гірками. І нарешті звернув увагу на те, що повинен був помітити з самого початку, — ці люди були напрочуд гарні: жінки, вбрані у червоні, блакитні й золотаві сарі, ходили босоніж серед цієї тісноти й убогства з терплячою, майже неземною грацією, чоловіки були білозубі, з видовженими очима, а худенькі дітлахи видавалися доброзичливими і веселими. Старші гралися з малюками, у багатьох на колінах сиділи їхні маленькі брати і сестри. І вперше за останні півгодини я всміхнувся.

— Так, жалюгідне видовище, — озвався молодик, що сидів поряд зі мною, дивлячись у вікно.

Це був канадець, як можна було зрозуміти з емблеми — кленового листа — у нього на куртці, — рослявий, кремезний, з блакитними очима і каштановою чуприною по плечі. Приятель був його зменшеною копією, — вони навіть одягнені були однаково: до білого зачовгані джинси, м'які куртки з набивного ситцю і сандалі на ногах.

— Що?

— Ви тут уперше? — запитав він замість відповіді, а коли я кивнув, сказав: — Я так і думав. Далі буде трохи краще — менше нетрів і всього цього. Але хороших місць ви в Бомбеї не знайдете — найвідсталіше місто у всій Індії, можете мені повірити.

— Що так, то так, — озвався його приятель.

— Щоправда, нам дорогою трапляться декілька гарних храмів, цілком пристойні англійські будинки з кам'яними левами, мідні вуличні ліхтарі тощо. Але це не Індія. Справжня Індія біля Гімалаїв, у Маналі, в релігійному центрі Варанасі або на південному узбережжі, в Кералі. Справжня Індія не в містах.

— І куди ви прямуєте?

— Ми зупинимося в ашрамі* у раджнішитів**, у Пуні. Це найкращий ашрам у всій країні.

І дві пари прозорих блакитних очей втупилися у мене мало не обвинувачувально, як властиво людям, переконаним, що вони знайшли єдино правильний шлях.

— А ви затримаєтеся тут?

— У Бомбеї, ви маєте на увазі?

— Так, ви збираєтеся зупинитися десь у місті чи сьогодні ж поїдете далі?

— Не знаю ще,— відповів я і відвернувся до вікна.

Це було правдою: я не знав, чи хочу я провести в Бомбеї якийсь час, чи відразу кудись поїду. В ту мить мені було байдуже, я був тим, кого Карла назвала якось найнебезпечнішою і найцікавішою істотою на світі,— крутим чолов'ягою, котрий не бачить перед собою ніякої мети.

— Я не маю певних планів,— сказав я.— Можливо, недовго побуду в Бомбеї.

— А ми переночуємо тут, а вранці поїздом вирушимо в Пуну. Якщо хочете, ми можемо зняти номер на трьох. Це набагато дешевше.

Я подивився в його безхитрісні блакитні очі. «Мабуть, спочатку краще поселитися разом з ними,— подумав я.— Їхні документи і простодушні усмішки послужать прикриттям для мого фальшивого паспорта. Може, так буде безпечніше».

— І так буде безпечніше,— додав він.

— Це точно,— погодився його товариш.

— Безпечніше? — запитав я недбалим тоном, внутрішньо насторожившись.

Автобус збавив хід, прямуючи вузькою ущелиною поміж три- і чотириповерховими будинками. Назад і вперед снували автомобілі, автобуси, вантажівки, велосипеди, буйволові вози, моторолери і пішоходи, з надприродною спритністю витанцювуючи свій цілеспрямований танок. Крізь відчинені вікна нашого пошарпаного автобуса долинали запахи прянощів, парфумів, вихлопних газів і гною — суміш ядуча, але стерпна. Гучні голоси намагалися перекричати екзотичну музику,

* Ашрам — притулок відлюдника.

** Раджнішизм — релігійне учення, засноване в другій половині ХХ ст. Бгагваном Шрі Раджнішем; воно поєднує в собі постулати християнства, стародавніх і деяких інших релігій.

що лялася зусібіч. Тут і там величезні афіші рекламували індійські кінофільми.

— Набагато безпечніше. Бомбей — пастка для простаків. Тутешні вуличні хлопчачки обдеруть вас краще, ніж казино.

— Це мегаполіс, друже,— озвався низенький канадець.— А вони всі однакові. Те ж саме в Нью-Йорку, Ріо чи Парижі. Всюди бруд і шахрайство. Та ви і самі, напевне, уявляєте, що таке мегаполіс. Коли ви виберетеся з цього міста, то полюбите Індію. Це велика країна, але міста всі загіджені.

— А ці чортові готелі теж беруть участь в обдиранні,— додав рослявий.— Вас можуть обікрасти, поки ви сидите в своєму номері й палите травичку. Вони в змові з поліцією — тільки й думають, як потрусити з вас готівку. Тому найнадійніше — триматися гуртом, повірте моєму досвіду.

— І постарайтеся хутчій утекти з міста,— сказав низький.— Матінко рідна! Гляньте!

Автобус звернув на широкий бульвар. З одного боку тяглася низка валунів, що спускалися аж до океану. Поміж тими скелями виднілися убогі хатини, схожі на почорнілі уламки якогось старовинного корабля. І ті халупи горіли.

— Хай йому біс! Цей хлопець палає живцем! — закричав рослявий канадець, показуючи на чоловіка, що біг до моря.

Одяг і волосся хлопця були охоплені полум'ям. Він послизнувся і впав. До нього підбігли жінка з дитиною і почали збивати полум'я своїм одягом і голірuch. Їхні сусіди гасили пожежу у власних домівках або просто стояли і дивилися, як догоряють їхні халупи.

— Ви бачили? Цьому хлопцю не вижити, це точно.

— А щоб йому... ти маєш рацію! — видихнув низенький.

Наш водій збавив хід, щоб подивитися на пожежу, але потім знову натиснув на газ. Жодне авто не зупинилося. Обернувшись, я дивився крізь заднє вікно автобуса, аж низенькі горбки халуп перетворилися на чорні крапки, а дим пожарища став стихеним шепотом лиха, якого вже не відвернути.

Наприкінці довгого бульвару, що тягнувся понад океаном, ми звернули ліворуч і виїхали на широку вулицю, забудовану сучасними спорудами. Біля входу до фешенебельних готелів стояли під різнобарвними тентами ліврейні швейцари. В зелені садів потопали шикарні ресторани. Виблискували на сонці скло і міддю фасади авіакомпаній та інших установ. Під великими парасольками ховалися від сонця

торгові ятки. Чоловіки носили ділові костюми західного зразка і міцне взуття, жінки були вбрані в дорогі шовки. В офіси вони заходили з серйозним виразом на обличчях.

Всюди впадав у око різкий контраст поміж минулим і сьогоденням. Запряжений буйволами драбиняк зупинився на світлофорі поруч із модним спортивним автомобілем. Чоловік присів, щоб сходити до вітру, за сумнівним укриттям у вигляді тарілки супутникової антени. Електронавантажувач розвантажував товар зі старезного воза на дерев'яних колесах. Далекє минуле наполегливо пробивалося крізь бар'єри часу у власне майбутнє. Мені це подобалося.

— Підїждаємо,— оголосив мій сусіда.— Середмістя зовсім поряд. Правда, це не зовсім те, що ми зазвичай розуміємо під міським центром,— просто район, де зосереджені дешеві туристські готелі. Він називається Колаба. Ну, от ми і на місці.

Хлопці дістали з кишень паспорти і дорожні чеки і засунули їх просто в штани. Низенький навіть зняв годинника і запхнув його разом з паспортом, грошима та іншими цінностями в труси, від чого став схожий на якусь сумчасту тварину. Помітивши мій погляд, він посміхнувся:

— Гей,— розтягнув він губи,— обережність не завадить.

Підвівшись, я пропхався до передніх дверей. Коли ми зупинилися, я вийшов першим, але застряв у натовпі людей, що оточили автобус. Це були посильні з готелів, торговці наркотиками та інші вуличні комерсанти. Вони волали ламаною англійською, пропонуючи дешеве житло й інші послуги. Попереду всіх коло дверей автобуса був маленький чоловічок з великою, майже ідеально круглою головою, одягнений у бавовняну сорочку і парусинові штани. Він гаркнув на юрму, щоб вона замовкла, і звернувся до мене з найширшою усмішкою, яку я в житті бачив:

— Доброго ранку, знамениті сери! Ласкаво просимо в Бомбей! Ви потребуєте чудових дешевих готелів, авжеж?

Він дивився мені в очі, й була в усмішці не просто радість, а справжнісінька втіха, що проникала мені просто в серце. Ми лише секунду дивилися один на одного, але цього мені було досить, щоб вирішити, що я можу довіритися цій маленькій людині з великою усмішкою. Це виявилось одним із найвдаліших рішень у моєму житті, хоча тоді я, звісно, цього ще не знав.

Пасажири, що полишали автобус, відбивалися від юрми заманювачів, що їх обліпила. Два канадці безперешкодно проклали

собі шлях крізь натовп, нагородивши однаковою широкою усмішкою обидві супротивні сторони. Дивлячись, як вправно вони пропихаються крізь юрму, я вперше звернув увагу на те, які це здорові, енергійні й симпатичні хлопці, і подумав, що треба прийняти їхню пропозицію винайняти спільний номер. З ними я міг бути певен, що ніхто й не запідозрить у мені втікача з в'язниці.

Чоловічок ухопив мене за рукав і потяг за автобус. Кондуктор з мавпячою спритністю заліз на дах і скинув мій ніпличник і саквояж. Інші пакунки і валізи посипалися на брук зі страхітливим гуркотом. Пасажири кинулися рятувати своє майно, а мій провідник знову відвів мене убік.

— Мене звуть Прабакер,— мовив він по-англійському з мелодійним акцентом.— А яке твоє добре ім'я?

— Моє добре ім'я Ліндсей,— збрехав я відповідно до свого паспорта.

— Я бомбейський гід. Дуже чудовий бомбейський гід, вищий клас. Весь Бомбей я знаю дуже добре. Ти хочеш побачити все-все-все. Я точно знаю, де ти знайдеш цього більше всього. Я можу показати тобі навіть більше, ніж усе.

Канадці підійшли до нас, і Прабакер гаркнув на своїх колег. Ті відступили на декілька кроків, пожираючи очима наші пожитки.

— Перш за все я хочу побачити пристойний і дешевий готельний номер,— сказав я.

— Зрозуміло, сер! — засяяв Прабакер.— Я можу відвести тебе в дешевий готель, і в дуже дешевий готель, і в дуже-дуже дешевий готель, і навіть в такий дешевий готель, що ніхто з нормальним розумом ніколи там не зупиняється.

— О'кей. Веди нас, Прабакере. Подивимося, що ти можеш нам запропонувати.

— Одну хвилину,— втрутився рослявий канадець.— Ви збираєтеся заплатити цьому типу? Я хочу сказати, що і без нього знаю, де зупинитися. Не ображайся, друже,— я певен, ти чудовий гід і все таке, але ти нам не потрібний.

Я подивився на Прабакера. Його великі темно-карі очі вивчали моє обличчя з веселою приязню. Я ніколи не зустрічав менш агресивної людини, ніж Прабакер Харре: нездатний він був підвищити голос чи підняти на когось руку — це видно було з перших хвилин нашого знайомства.

— А ти що скажеш, Прабакере? — запитав я його з жартівливою серйозністю. — Потрібний ти мені?

— О так! — закричав він. — Ти так потребуєш мене, що я майже плачу від співчуття до твоєї ситуації! Тільки Господь знає, які жахливі речі з тобою коїтимуться в Бомбеї без мого супроводу твого тіла.

— Я заплачу йому, — сказав я канадцям; знизавши плечима, вони узяли свої речі. — О'кей. Ходімо, Прабакере.

Я хотів підняти торбу, але Прабакер відразу ж учепився за неї.

— Я ношу твій багаж, — ввічливо, але наполегливо мовив він.

— Це ні до чого. Я і сам чудово впораюся.

Широка усмішка скривилася в благальну гримасу.

— Будь ласка, сер. Це моя робота. Я сильний на спині. Без проблем. Ти побачиш.

Все моє нутро повставало проти цього.

— Ні-ні.

— Будь ласка, містере Ліндсею. Це моя честь. Дивися на людей.

Прабакер простягнув руку, показуючи на своїх товаришів, яким вдалося здобути клієнтів. Всі вони, схопивши торби, валізу або рюкзак, діловито і рішуче тягли свою здобич в потрібному напрямі.

— Ну, гаразд... — пробурмотів я.

Це була перша з моїх капітуляцій перед ним, які надалі стали характерною рисою наших стосунків. Його кругле обличчя знову розпливлося в усмішці; я допоміг йому завдати торбу на спину. Прабакер пригнувся і, витягнувши шию, подався вперед. Я великими кроками швидко наздогнав його і подивився на його напружене обличчя. Я почувався білим бваною*, що використовує тубільця як в'ючну худобину, і це було мерзенне відчуття.

Але маленький індієць сміявся і розповідав про Бомбеї і визначні пам'ятки, які слід подивитися, показуючи час від часу на цікавинки, що траплялися нам дорогою і вітаючи усмішкою знайомих. До канадців він ставився з шанобливою приязню. І він таки був сильний — набагато дужчий, ніж здавалося з першого погляду. За п'ятнадцять хвилин, що ми йшли до готелю, він жодного разу не зупинився.

Піднявшись укритими мохом східцями величезної кам'яниці, що була обернена фасадом до моря, ми опинилися в «Індійському готелі». На кожному з поверхів, які ми проходили, були вивіски: «Готель

* Пан (*xindi*).

Апсара», «Готель „Зірка Азії“», «Приморський готель». Як можна було зрозуміти, в одній будівлі містилися чотири готелі, в кожному була своя обслуга, фірмовий набір послуг і особливий стиль.

Ми увійшли до маленького холу. За сталевую конторкою біля коридору, що провадив до номерів, сидів кремезний індієць в білій сорочці і чорній краватці.

— Ласкаво просимо,— сказав він, обережно всміхнувшись і продемонструвавши дві ямки на щоках.— Ласкаво просимо, молоді джентльмени.

— Ну й діра,— пробурмотів високий канадець, оглядаючи фанерні перегородки з облупленою фарбою.

— Це містер Ананд,— поспішив представити портє Прабакер.— Найкращий менеджер найкращого готелю в Колабі.

— Заткнися, Прабакере,— буркнув містер Ананд.

Усмішка Прабакера стала ще ширша.

— Бачиш, який чудовий менеджер цей містер Ананд? — прошепотів він мені. Потім він обернув свою усмішку до чудового менеджера.— Я привів вам трьох добірних туристів, містере Ананде. Найкращі мешканці для найкращого готелю, от як!

— Заткнися, я сказав! — гаркнув Ананд.

— Скільки? — запитав низенький канадець.

— Прошу? — пробурмотів Ананд, продовжуючи спопеляти поглядом Прабакера.

— Один номер, три душі, на одну ніч. Скільки це коштуватиме?

— Сто двадцять рупій.

— Що?! — вибухнув канадець.— Ви жартуєте?

— Це дуже багато,— підтримав його товариш.— Ходімо звідси.

— Без проблем,— кинув Ананд.— Можете йти куди завгодно.

Вони почали збирати свої пожитки, але Прабакер відчайдушно вигукнув:

— Ні-ні! Це найчарівніший з усіх готелів. Будь ласка, підніміться у номер! Будь ласка, містере Ліндсею, погляньте на цей чудовий номер!

На мить запанувала тиша. Молоді канадці забарилися на порозі. Ананда раптом незвичайно зацікавило щось в книзі, куди він записував мешканців. Прабакер схопив мене за рукав. Я вже встиг проїнятися симпатією до мого гіда, і мені імпонувала манера, з якою тримався Ананд. Він не підлабузнювався і не умовляв залишитися, надавши нам змогу самим вирішувати, погоджуватися на його умови чи ні. Він

підвів очі від журналу і зустрівся зі мною поглядом. Це був прямий і чесний погляд людини, що з повагою ставиться до інших людей.

— Хочу поглянути на цей чарівний номер,— сказав я.

— Так! — засміявся Прабакер.

— Ну, гаразд,— погодилися канадці, зітхаючи і всміхаючись.

— У кінці коридору,— всміхнувся Ананд у відповідь, знімаючи ключ від номера з гачка і кладучи його переді мною на конторку разом з прикріпленим до нього важким латунним номерком.— Остання кімната праворуч.

Це була велика кімната з трьома ліжками, одним вікном з краєвидом на море і ще кількома вікнами, що виходили на галасливу вулицю. Фарба по кутках відстала від стін і позакручувалася спіраллю. Стеля була в павутинні тріщини. Бетонна підлога була нерівна і хвиляста, на ній виступали горбки незрозумілого походження. Крім ліжок, тут були ще три тумбочки з клеєної фанери й обшарпаний туалетний столик з надколотим дзеркалом. Наші попередники залишили свічку в пляшці з-під ірландського лікеру «Бейліс», вирізану з календаря і прикріплену скотчем до стіни репродукцію, де була зображена неаполітанська вулична сценка, і дві охлялі повітряні кульки, прив'язані до ґрат вентиляційного отвору.

— Я беру номер,— зваживсь я.

— Так! — вигукнув Прабакер і тут-таки кинувся назад у хол.

Мої попутники подивилися один на одного і розсміялися.

— З цим диваком марно сперечатися. Він схибнутий,— заявив рослявий.

— Авжеж,— гмикнув низький і, нахилившись, понюхав простирадла на одному з ліжок, а потім обережно сів на нього.

Прабакер повернувся разом з Анандом, що тримав у руках товсту книгу запису мешканців. Поки ми по черзі вносили до неї відомості про себе, Ананд перевірів наші паспорти. Я сплатив за тиждень уперед. Ананд повернув паспорти канадцям, а моїм почав замислено плескувати себе по щоці.

— Нова Зеландія? — мовив він.

— Так, і що? — спохмурнів я.

Потому як я скоротив двадцятирічний термін свого ув'язнення, Австралія оголосила мене в розшук, і моє ім'я числилося в Інтерполі серед утікачів. «Що йому відомо? — подумав я.— До чого він хилить?»

— Гм-м. О'кей. Нова Зеландія, так Нова Зеландія. Можливо, ви захочете покурити, випити пива чи віскі, розміняти гроші, найняти дівчат, провести час у гарному товаристві, то зверніться до мене, *на*?

Він повернув мені паспорт і, кинувши грізний погляд на Прабакера, покинув кімнату. Гіда, що стояв коло дверей, відсахнувся від нього, зіщулившись і заразом щасливо посміхаючись.

— Велика людина, чудовий менеджер,— випалив він після відходу Ананда.

— Прабакере, у вас тут часто зупиняються новозеландці?

— Не дуже часто, містере Ліндсею. Але вони всі дуже чудові особи. Сміються, палять, п'ють, вночі займаються сексом з жінками, а потім знову сміються, палять і п'ють.

— Угу. Ти випадково не знаєш, де я міг би дістати трохи гашишу, Прабакере?

— Я не знаю?! Я можу дістати одну толу**, один кілограм, десять кілограмів, і я навіть знаю, де цілий склад гашишу.

— Цілий склад мені не потрібний. Я просто хочу покурити.

— Так сталося, що у мене в кишені є одна тола — десять грамів найкращого афганського чарасу***. Ти хочеш купити?

— За скільки?

— Двісті рупій,— запропонував він з надією в голосі.

Я підозрював, що він завищив ціну принаймні удвічі, але навіть при цьому двісті рупій — близько дванадцяти американських доларів за тодішнім курсом — складали одну десяту того, що просили в Австралії. Я дав йому цигарковий папір і пачку тютюну.

— О'кей. Скрути цигарку, я спробую. Якщо мені сподобається гашиш, я куплю його.

Мої сусіди по камері розляглися на двох паралельних ліжках, і коли Прабакер витягнув з кишені порцію гашишу, подивилися один на одного з однаковим виразом, звівши брови і стиснувши губи. Вони зачаровано спостерігали за тим, як маленький індієць, ставши навколішки біля туалетного столика, згортає самокрутку.

— Ви певні, що чините розумно, приятелю?

— А якщо вони підстроїли це навмисне, щоб звинуватити нас у вживанні наркотиків?

* Тут: гаразд (*хінді*).

** Індійська одиниця ваги.

*** Суміш гашишу і тютюну.